

HORVÁTH ANDOR

HITEL ÉS BIZALOM: A KOCKÁZAT KULTÚRÁJA

*Amikor a sors a politika volt, őt tekintették a szemét centrumának.
Most, hogy a gazdaság a sors, hát az egész mocsok is onnan ered.*

PETER SLOTERDIJK

Béke van, de békétlen béke. Hadban állnak egymással az államok és a bankok (tágabban: a pénzpiac), a kormányok és a polgárok. Az államok eladósodtak, a bankok (és a pénzpiacok) elszabadultak. Az emberek világszerte utcára vonulva tiltakoznak amiatt, hogy a béreket csökkentik vagy befagyasztják, növekszik a munkanélküliség, emelik a nyugdíjkorhatárt, visszafogják a szociális juttatásokat. Az államok fogadkoznak, hogy megfegyvelmezik a bankokat és a pénzpiacokat.

Egykor főleg a háború okozta az állam eladósodását. Ma már a béke is annyiba kerül, hogy az államok többet költenek, mint amennyit termelnek. A bankok hiteleznek, az államok pedig fizetnek – ha tudnak. Kockázat ezen az oldalon, kockázat a másik oldalon. Végül a kockázatok addig halmozódnak, amíg elő nem áll a válság. Csődbe ment bankok az egyik oldalon, az államcsőd veszélye a másikon. Az európai pénzügyi rendszer válságban van, és még nem tudni, mennyire sikerül kilábalnia a válságból. Kormányok buknak meg, és új alapokra kell helyezni a teljes európai konstrukciót.

Az intézmények felől nézve mindennek megvan a maga eredete és magyarázata. Ilyen például az, hogy az államok kiadásai évtizedek óta gyorsabban nőnek, mint bevételeik. (Persze kérdés, hogy így is kellett-e történnie.) Abban is van ráció, hogy a bankok – a szakma törvényét követve – egyre tágitották saját mozgásterüket. (Ismét más kérdés, hogy egész sor intézkedés, köztük a szabályozók feloldása folytán miért válhattak az informatizált pénzpiac ügyletei ellenőrizhetetlen, sőt felelőtlen játékká.) A magyarázatok világosságot

**Az eladósodó állam
zálogba teszi a
következő nemzedékek
bizalmát –
megkérdezésük nélkül.**

teremtenek a részletekben és a folyamatokban, de nem igazítanak el a mélyebben fekvő okok tekintetében.

Marad tehát a kérdés: mi van mindezek mélyén? Mi van az alapoknál? Hol tart a mai világ értékrendjében a hitel és a bizalom? Hogyan tartják fenn és működtetik e fogalmak azt a rendszert, amelyet a közjó és a közérdek axiómái, nem pedig rendőrbotok védelmeznek? Miként értelmezhető a nyugati civilizáció története a hitel és a bizalom nézőpontjából? Hogyan teremt a bizalom hitelt, követel a hitel bizalmat?

A hitelező állam nem mai keletű jelenség. A 18. századi filozófus annyira borúlátóan ítélte meg e tekintetben hazája állapotát, hogy haragjában azt írta: „vagy a nemzet számolja fel a közhitelt, vagy a közhitel a nemzetet.”¹ David Hume már több olyan dolgot tudott, amelyről manapság is sokat hallani. „Az állam olyan adós, akit senki sem tud arra kötelezni, hogy fizessen. Vele szemben a hitelezők egyetlen biztosítéka az az érdeke, hogy megőrizze a hitelét...” És lám, úgy is lett: az állam fizet, hogy megőrizze a hitelét. Azzal kötelezi magát visszafizetésre, hogy újabb hitelt vesz fel. Fölöttébb nagy baj azonban, vélte a filozófus, hogy az adósságot halmozó állam az utódokra terheli „az elődök vállalta kötelezettségeket”. Az eladósodó állam zálogba teszi a következő nemzedékek bizalmát – megkérdezésük nélkül.

„[...] a papírok akkor sem tétlenek, amikor a szekreterben pihennek, hanem állandó jövedelmet biztosítanak [a kereskedőnek].” Ezt szintén David Hume írta, de írhatta volna akár a pénzről értekező Georg Simmel is, aki szerint a fejlett pénzgazdálkodás azt fejezi ki, hogy: „a pénz »dolgozik«, nevezetesen funkcióit olyan erőforrások és normák révén gyakorolja, amelyek birtokosának erőivel és normáival semmiképpen sem azonosak [...]”² Ez a „dolgozó” pénz, amely – ugyancsak Simmel írja – a „termelékenyebb kezét” keresi, nemcsak a piac és a munka szabályait változtatta meg, hanem új alapokra helyezte a személyi szabadságot is. „Szigorú kauzalitásánál” fogva a pénz a korábbi célokat is eszközökké alakítja, mindent elszíntelenít és relativizál (lévén ő maga „elfogulatlan” és „jellegtelen”). Amivel Simmel még nem számolt, az szemünk láttára teljesebbé válik: a bank és a pénzpiac magát a pénzt (vagyis a profitot) teszi abszolút céllá.

Soros György az 1987-es New York-i tőzsdekrach után – bő két és fél évtizede! – írta a következőket: „A nyugati világ túlságosan is hagyta, hogy a pénzügyi piacok kormányzati beavatkozás nélkül működjének. Ez komoly hiba volt, amint azt az 1987-es válság megmutatta. A pénzügyi piacok lényegükből fakadóan instabilak: a stabilitást csak akkor lehet fenntartani, ha a közérdek céljává válik. Az instabilitás halmozódik. [...] minél hosszabb ideig hagyják magára a piacot, annál ingatagabb lesz, míg végül összeomlik.”³

Soros már akkor úgy látta: az 1987-es válság annak a jele, hogy meginog az Egyesült Államok gazdasági és pénzügyi elsőbbsége, bár ő akkor még úgy gondolta, hogy az USA helyébe Japán lép első számú pénzügyi-gazdasági nagyhatalomként. Azóta a szereplők változtak ugyan, de a tendencia nem módosult, ezért abban is igaza volt, hogy ami történik, az nem a nemzetközi gazdaság és kereskedelem működésében, hanem a civilizációk egymás közötti viszonyában jelent fordulópontot.

A pénzgazdálkodás mai viszonyai között átrendeződik a világ. Egyelőre békés eszközökkel, de nagy békétlenségek közepette. Születtek már olyan előrejelzések is, amelyek a civilizációk nem huntingtoni típusú összeütközéséről szólnak. Ilyen például Costanzo Preve olasz filozófusé, aki szerint a harmadik világháború lezárultával – ő a tömbökre osztott világ hidegháborúját nevezi annak – már benne járunk a negyedikben. Kezdetét 1991-re teszi, főszereplőjének pedig az Egyesült Államokat tekinti, amely a maga hegemon szerepét nem elsősorban katonai hódításokkal, hanem kultúrája homogenizáló hatásával igyekszik kiterjeszteni az egész világra. Hasonló életmódot folytató, az angol nyelvet beszélő, liberális nézeteket valló egységes

kulturális oligarchiák szerte a földkerekségen, persze minden helyi sokféleség megőrzése mellett – ennek megvalósulása a cél.⁴

Vannak természetesen más foratókönyvek is. A pénz, az államok és a nemzetközi közösség története új fejezetéhez érkezett. Új hitelek, új bizalom – új kockázatok. A jövő nyitott.

■ JEGYZETEK

1. David Hume: A közhitelről. In: Összes esszéi. Ford. Takács Péter. Atlantisz, Bp., 1994. II 124, 113–128.
2. Georg Simmel: A pénz. In: Válogatott társadalomelméleti tanulmányok. Ford. Berényi Gábor. Gondolat, Bp., 1973. 96.
3. Soros György: A pénz alkímiája. Ford. Facsinay Kinga, dr. Harangozó Mária. Európa, Bp., 1996. 473.
4. Yves Branca: La quatrième guerre mondiale selon Costanzo Preve. KRISIS, 2010/34. 266–277.

